

Artur Engberg och Kyrkliga Förbundet 1923

När Kyrkliga Förbundet bildades 1923 gick Artur Enberg, (1888-1944) då riksdagsman för Socialdemokraterna och senare ecklesiastikminister, till våldsamt angrepp och hävdade "att den nya kyrkliga kamporganisationen förtjänar endast löje och förakt." I en artikel i tidningen Arbetet menar han att "Skilsmässan mellan stat och kyrka bör alltså icke ske förrän skolan gjorts konfessionslös och de teologiska fakulteternas omläggning på klart vetenskaplig grund medfört en ny prästgeneration, som i folkförkunnelsen rensat upp i den vildvuxna flora av grov obscurantism och vidskepelse."

En ny kamporganisation

(Arbetet, torsdagen den 20 dec 1923)

"Kyrkliga förbundet för evangelisk-luthersk tro" heter en ny kyrklig organisation, som i en likaledes ny tidning "Kyrka och folk" signalerar strid mot de faror, som "hota vår kyrkas innersta liv dels från en negativ förvärldsligad teologisk sida, dels från en statsmakt, som blivit alltmer avkristnad."

Den utfärdade kampparollen har fyllt Svenska Morgonbladet med hänförelse. Det heliga bladet inregistrerar den nya organisationen som en välkommen bundsförvant. Särskilt fägnar sig den fromma kollegan åt de angrepp, som de kyrkliga aktivisterna rikta mot kyrkans ledning. Vad Sv. M, framför allt annat eftersträvar är dels att skydda den troende enfald, som är ett huvudvillkor för dess liv, dels att framdriva skilsmässan mellan stat och kyrka, innan statskyrkosystemet medfört folkförkunnelsens rationalisering.

Sv. M. har mycket riktigt upptäckt, att den möjlighet till prästutbildningens radikaliserings, som statens herravälde över kyrkan medför, jämväl betyder möjligheten att låta kyrkan själv sörja för ett ordentligt uppröjningsarbete i den fromma vidskepelsens vildsnår. Den religiösa föreställningsvärld, som är Sv.M:s, är sådan, att den för sin makt över själarna förutsätter den gamla - dogmatiska kristendomens orubbade fortbestånd.

Vad som därför i Sv. M:s ögon ter sig som angelägnare än allt annat är att i tid genom en snabb skilsmässa mellan kyrka och stat rädda folkförkunnelsen från att anfrätas av den radikala teologiens gift. Lika förtjust som hr Ollén är över den nya kamporganisationens tillkomst, lika bedrövad är han över dess brist på "praktiska anvisningar".

Sv. M:s bedrövelse på denna punkt är mycket begriplig. Ty vad betyda alla käckas stridssignaler, så länge man icke törs ge anvisning på ett praktiskt reformprogram? Vad vill man göra för att förhindra den vetenskapliga teologiens landvinningar vid universiteten? Intet svar! Vad vill man göra för att ställa kyrkan i mera oberoende ställning till statsmakten? Intet svar! Och dock är det omöjligt för den nya kamporganisationen att ens ett ögonblick påräkna någon framgång för sina strävanden, därest den icke klargör, huru allt detta skall tillgå. Vill man ha "menighetsfakultet" eller ej? Vill man att statskyrkoformen alltjämt skall vidmakthållas eller ej?

Det heter i det utfärdade manifestet bl. a.:

"Får det gå som hittills är ett säkert: Radikalismen kommer att på kyrkans både inre och yttre område obehindrat förstöra oersättliga kyrkliga och kristliga värden. En dag, kanske innan de flesta kan ana det, stå vi inför det läget att en djup och allvarlig kristendom icke längre kan leva inom vår kyrka. Misstron mot vår kyrkas ledning och mot kyrkan själv växer oroväckande just bland vårt bästa kyrkfolk. Här och där ha redan, under detta tryck, åtskilliga, som alltid velat vara kyrkans trogna, sökt anknytning till utomkyrkliga rörelser.

Man må alltså ingalunda tro att, med det kyrkliga systemet att ingenting vilja göra, lugn och sammanhållning främjas inom kyrkan. Det blir endast så mycket värre, då i sanningens och livets intresse läget måste klargöras och en uppgörelse ske. Då kan brytningen komma med en naturlags nödvändighet och våldsamhet. Den hade möjligen kunnat förekommas, om man i tid velat se lägets allvar. Ju längre man dröjer, desto större blir förvirringen och splittringen bland vårt redan förut skingrade kyrkfolk.

Alla kyrkliga kristna, oavsett stånd och villkor samt skilda åsikter i övrigt, måste då känna det som en samvetssak, att nu nämnda faror om möjligt förebyggas." Denna välkomsthälsning till den i dagarna hemvändande ärkebiskopen är icke särdeles vänlig. Hans läggning är icke stridsmannens. Han vill utjämning och försonlighet. Men även han tvingas till sist in i en återvändsgränd. Det är nämligen icke möjligt att efter varandra smälta två sådana nederlag som Linderholms utnämning i stället för Westman och Wetters utnämning i stället för Lindblom utan att ställas inför spörsmålet, vart fortsatt kapitulation leder hän.

Hr Söderblom vet mer än väl, att varje försök från kyrkans sida att resa sig upp mot statsmakten är hopplöst. Han vet även, att i den allmänna reglering som pågår beträffande statsmaktens förhållande till olika sidor av statlig verksamhet, det sannerligen icke är tendensen att låta vederbörande verksamhetsområde etablera sig som en stat i staten. Tendensen är den motsatta. Skall staten fortsätta

att förmedelst en kyrklig organisation handhava religionsvärden, så drivs den konsekvent in på samma vägar som t. ex. i sin skolpolitik.

Vi ha kommit dithän, att den traditionella organisationsformen icke utan allvarliga olägenheter kan stå orubbad. Redan det prästerliga befodringsväsendet, vars orättvisor och befängdheter äro himmelskriande, kräver en omgestaltning. Behovet av att mellan stiftet och kung. maj. få en myndighet, som i princip motsvarar skolöverstyrelsen, är djupt känt och erkänt även på prästerligt håll. Man begår en orättvisa mot Nathan Söderblom, när man angriper honom för hans underlåtenhet att ta upp strid med statsmakten. Ty en blick på prästbristen och alla mer eller mindre fantastiska förslag dess avhjälpande borde säga t.o.m. den nya kamporganisationen, att det är kyrkan själv som blir lidande på den politik i uppstramningens tecken som rekommenderas kyrkoledningen.

Det ligger så att säga i statskyrkosystemets "öde" att dess förverkligande leder till dess upphävande. Idén om kyrkan som en "sida" av staten, ett organ för en statens verksamhet, är på en gång styrkan och svagheten i det bestående systemet. Styrkan ligger i den oerhörda monopolställningen på den religiösa marknaden. Svagheten ligger i tvånget att tjänstgöra som verktyg för statens politik. En modärn stat kan icke undgå att föra kulturpolitik. Den måste på folkuppfostrans område, vare sig det gäller världsliga eller religiösa ting, fullfölja vissa kulturella strävanden. I den mån dessa strävanden äro uttryck för en radikal livssyn, i samma mån ställes även kyrkan mer eller mindre i deras tjänst.

Vi tillåta oss att fästa uppmärksamheten på en omständighet av synnerligen vikt, och det är, att statens religionsvård sker genom både kyrkan och skolan. Det är skolans ställning till religionen som faktiskt är det viktigaste. Och där finns ingen möjlighet att i längden motstå kravet på att kristendomsundervisningen läggas på principiellt samma grund som skolans övriga ämnen. Det måste bli en undervisning om kristendomen i stället för i kristendomen. Föräldrars och målsmäns samvetsfrihet kräver detta. Ett faktisk och vederhäftigt kunskapsmeddelande, knutet till en lämplig lärobok, måste undantränga det dogmatiska proselytmakeriet.

Men var och en förstår, att staten skulle komma i en underlig motsättning i sin religionsvård därest den på skolans, den obligatoriska folkundervisningens linje avlägsnade allt konfessionellt medan den på folkförkunnelsens linje läte allt förbli vid det gamla. Man bör på prästerligt håll först som sist göra klart för sig, att samma stat, som accepterar konfessions-tvångets upphävande i skolundervisningen, samma stat kan i längden icke stå som garant för en religiös

bekännelse. Det är i skolans ställande utanför bekännelsetvånget som den stora breschen skjutes i det nuvarande systemet.

De morska stridsmännen i "Kyrkliga förbundet för, evangelisk luthersk tro" torde desslikes böra bemärka, att i fråga om de teologiska fakulteternas rekrytering kyrkan redan förlorat slaget. Den bekännelse av "den rena evangeliska läran" varom talas i R. F. par 28 innebär endast att vederbörande är kyrkoskriven i svensk församling. Försöken att i denna grundlagsbestämmelse inlägga kravet på ett "personligt bekännande" av de satsen, vari "den rena evangeliska läran" fått sitt fastställda uttryck, ha visat sig orimliga. Men därmed är också utsagt att prästutbildningen redan är på väg att befrias från det dogmatiska tvånget. Statskyrkoformen garanterar här åt statsmakten en möjlighet att påskynda utvecklingen i önskvärd riktning.

Skilsmässan mellan stat och kyrka bör alltså icke ske förrän skolan gjorts konfessionslös och de teologiska fakulteternas omläggning på klart vetenskaplig grund medfört en ny prästgeneration, som i folkföreläsningen rensat upp i den vildvuxna flora av grov obscurantism och vidskepelse, vari Sv. M. lever, röres och haver sin varelse.

I och med skapandet av dessa förutsättningar kan statskyrkosystemet saklöst falla. Då är dess mission fylld. Mickeldomets spekulationer på att i sina händer få vårt folks andliga fostran komma jämmerligen på skam. I den riktiga känslan att socialdemokratisk religionspolitik vägledes av dylika synpunkter rasar naturligtvis Sv. M. mot vårt partis betänkligheter mot dess högröstade iver att med det snaraste avskaffa statskyrkan. Dessa betänkligheter äro välgrundade. Vi önska verkligen icke Bengtsson i Norup till ärkebiskop. Vi önska en grundlig och därför systematisk uppgörelse med allt vad religiös tvångs-fostran heter. Den nya kyrkliga kamporganisationen förtjänar endast löje och förakt.

A.E g.

Kyrkliga förbundets svar:

(Kyrka och Folk oF nr 2, feb 1924) (Artikeln något förkortad)

I numret för 20 dec. (1923) av den stora sydsvenska socialisttidningen "Arbetet" har dess redaktör, den kände Artur Engberg, hälsat vårt lilla Kyrkliga Förbund för evangelisk luthersk tro med en våldsamt artikel, betitlad "Präster på krigsstigen".

Är det onda framtidsaningar, som betaga den bålde kämpens hjärta? Vår ringhet förtjänar ju "endast löje och förakt", och dock håller han på tre hela spalter stora

släggan i gång mot en sådan obetydlighet. ”Kamporganisation” kallar han vårt lilla samlingsförsök och talar om ”de morska stridsmännen i Kyrkliga förbundet”. Ack, det behöver mycket både funderas och diskuteras och organiseras, innan vi våga tänka på kamp, och vi önskade livligt, för sakens skull, att kyrkans vänner finge något av motståndarnas ”morskhet”.

Emellertid äro vi Artur Engberg stor tack skyldiga för hans hjälp åt oss. För alla kyrkans vänner äro hans ord ett glänsande försvar för behovet av vårt Förbunds strävanden. Hr Engberg påpekar själv bättre och värtaligare än vad vi kunde göra, hur stor och överhängande faran är för vårt folks kristendom både i kyrka och skola. Vårt anspråkslösa företag till kyrkofolkets samling och upplysning för att i tid kunna möta faran har t.o.m. på åtskilliga håll, bland de mera ”vidsynte”, betecknats såsom något opåkallat, ja skadligt, ett ”ett okynnesföretag” rent ut. Vi tacka hr Engberg, att han försvarat oss mot dessa ”högkyrklighetens” beskyllningar, då han klart och tydligt visar hur farligt för kyrkan det är att vidare dröja.

Förf. har tydligen hämtat sin kunskap om vårt företag ur det frikyrkliga Sv. Morgonbladets redogörelse och inleder därför sin artikel med en del hånfulla utgjutelser mot de frikyrkliga och oss i förening. Sedan han därefter citerat något ur vårt program, som påpekar kyrkans faror och slutar med orden: ”Alla kyrkliga kristna, oavsett stånd och villkor samt skilda åsikter i övrigt, måste därför känna det som en samvetssak, att nu nämnda faror om möjligt förebyggas.”

I provnumret av denna tidning belyste vi ”frågan om det kyrkliga läget” genom citat av Engbergs anförande i riksdagen f. å. Nu visar han i denna artikel, att han i alla fall inte är en av de många, som tänkt ett i dag och ett annat i morgon. Och han är inte blyg. Med stora röda streck understryker han nu liksom då den politiska radikalismens kyrkoplaner. Och dessa äro i kort sammanfattning följande:

Allt vad vi, kyrkliga som frikyrkliga kristna, kalla kristendom, det hör till ”den vildvuxna flora av grov obskurantism och vidskepelse”, som skall bort, ur skolan, ur kyrkan, ur folket. Man har börjar med skolan, den viktigaste punkten. Det måste bli en undervisning inte *i* kristendom, så att alltså barnen bli påverkade av kristen tro, utan *om* kristendom, likaväl som om buddhism och muhammedanism, om Buddha, Muhammed och hedendom, lika väl som om Kristus.

Men detta är blott första steget. Så skall *själva kyrkolivet* avkristnas på samma sätt, gudstjänstlivet, predikan och själavård. Början till detta göres genom

avkristning av de teologiska fakulteterna, varefter dessa avkristna de blivande prästerna, och dessa sedan, när de komma ut, så småningom avkristna folket. Därtill drager man så småningom de kyrkans angelägenheter, som kyrkan hittills nämligen självständigt fått sköta, in under statsmaktens direkta välde, vilken då, när den besjålas av denna anda, avgör alla kyrkliga ärenden just efter denna avkristningens synpunkt.

Kyrkans direkt andliga verksamhet har ju alltid varit dess egen sak, som för varje stift helt sorterat under biskopen. Nu låter Engberg även för dessa kyrkans innersta angelägenheter framskymta en statlig överstyrelse, vilken, liksom skolöverstyrelsen nu i skolfrågor, skulle efter radikalismens hjärtelag maktfullkomligt dirigera församlingarnas och kyrkans innersta liv, predikan, gudstjänst o.s.v. med undanskjutande av kyrkans egna organ, prästämbete och episkopat.

När detta helt genomförts, så att hela ”den vildvuxna floran av obskurantism och vidskepelse” är avröjd, d.v.s. då all kristen tro och allt kristligt liv inom kyrkan kvävts och ungdomen genom skolan så inarbetats i rent hednisk tankegång, att ingen återväxt av kristendomen är möjlig, då ”kan statskyrkosystemet saklöst falla. Då är dess mission fylld.” Då behöves icke vidare statens makt över kyrkan. Ty – det finnes icke längre någon kyrka.

Och så den roll som av hr Engberg i fräck beskyddarton tilldelas kyrkans ledare. Med bundna händer och klart medvetande måste de se ”vart fortsatt kapitulation leder.” Men slaget är redan förlorat, försök att söka bryta denna utveckling lönlös. Därför tiger man blott och låter det gå.

Vilken illustration i alla fall till det *förakt*, som man i politiska kretsar hyser för kyrkan och dess andliga resurser. Detta är värre än hatet.

Oförsyntheten når sin kulmen i insinuationen, att kyrkans främste man skulle finna det som en ”ovänlighet”, om det på något håll bland kyrkofolket skulle försökas en samling för motverkande av Engbergs planer! När det gäller kyrkan, är det just ingenting av försåtlig fränhet, som denne man nekar sig.

Emellertid måste vi fråga efter den *objektiva* räckvidden av Engbergs program. Då måste det först och främst konstateras, att det icke *i allt* delas av alla socialister. Men inflytandet av Engbergs målmedvetna kristendomshat är oerhört stort både genom hans tidning och genom hans ställning i riksdagen, där något egentligt *motstånd* mot hans planer åtminstone ännu knappast rests av oliktankande inom hans parti. Och det är detta parti, som vid nu stundande val hoppas växa från riksdagens största till det absolut dominerande! – Dessutom

har Engberg i sitt kyrkohat bundsförvanter hos åtskilliga vida utöver sitt eget parti.

Men det är framför allt en sak vi måste konstatera: Är det icke dessa Engbergiska linjer, som i så gott som ett och allt verkligen följts, så långt man ännu har hunnit och vågat? Man tar inte det hela på en gång, utan bit för bit. Så märks det mindre särskilt så länge de kyrkokristna äro alldeles passiva. Har man inte nu i tiotal år "reformerat" skolorna just efter dessa linjer, i alla fall just med denna verkan? Och med universiteten har man redan hunnit ett bra stycke.

Även med systemet att utsträcka statsmaktens radikaliserande inflytande till kyrkans inre livsfrågor har man hunnit mycket långt redan. Även om det ej *avsetts* med de nya pastoratsregleringarna, så har det Engbergiska *målet* att avkristna folket ryckt betydligt närmare genom sammanslagning över hela landet av 3, 4, 5, församlingar under en präst och stängande av månghundra kyrkor för söndaglig gudstjänst.

Och på vägen att undanskjuta kyrkans egna organ för kyrkans egna livsfrågor tog man efter sista kyrkomötet ett ödesdigert stort steg – detta med stöd av kyrkans egna män – då kyrkomötets beslut om en nu psalmbok helt enkelt av regeringen (en högerregering!) suspenderades, och – det är värre – för att försvara detta steg fick en "kronjurist" avgiva den auktoritativa förklaringen, att statsmakten utan kyrkans hörande t.o.m. har makt över våra kyrkliga böcker! Nog har vår kyrka glidit tillräckligt långt ner i oföret.

Den plan, som hr Engberg, nu återigen öppet avslöjar, att inifrån helt avkristna den svenska kyrkan, har alltså redan till så stor del inför våra ögon förverkligats, att ingen, som *vill* se, kan tvivla på dess verkligt menade allvar. Och inför detta blir det en nära liggande fråga för var kyrkovän: hur mycket av vad han här säger är blott överord och övermod, och hur mycket är sedan verklighet? Är det *redan* så illa som han säger, är det verkligen så långt hunnet?

Är vår kyrkas ledning, med öppna eller förbundna ögon, helt vanmäktig? Är det verkligen inte möjligt, att *inom* den bestående kyrkoformen ännu förekomma dessa planer på att regelrätt kväva all tro och allt kristligt liv inom kyrkan, för att sedan kasta den tomma formen på sophögen?

Här får man verkligen icke förvånas att var man och kvinna i vårt folk, som inte vill, att kristendom och kyrka skall dö denna nesliga död, kräver klarhet och besked. Och att man genom samverkan och samhjälp ute i kyrkans breda lager söker skaffa sig denna klarhet och orientering, om ljuset icke kommer från höjderna.

Skulle detta bli slutet på den kompromissernas väg nedåt, som vår kyrka i statslivet vandrat väl i hundra år?

Är vår kyrkas framtid verkligen den av hr Engberg skisserade, att statskyrkoformen undan för undan skall användas till att strypa alla möjligheter till livsutveckling, varefter den gamla skutan systematiskt skall borraras och allt levande därpå bindas fast, så att statskyrkoformen, när den sjunker, om möjligt skall dra kristendomen i Sveriges folk med i djupet?

Det vore mer än ansvarslöst att här längre blott ropa frid, frid! Och låta allt gå i en allmän förhoppning, att det nog skall reda sig.

Här måste det *levande* kyrkofolket skaffa sig klarhet. Man vill varken låta skrämman sig av en Engbergsk övermodiga skrån eller slå sig till ro med talet att det hela är bara prat, man skall bara vara beskedlig och ”klok” och inte ”reta” vederbörande. Det där har man hört för ofta. Så har det låtit från kyrkans vise män, ungefär varenda gång ett riktigt stort stycke av kyrkans ställning prisgivits.

Kyrkofolket överger inte sin kyrka, är den ock trängd, så länge det är möjligt att därinne en levande framtid för Kristi rike kan få växa. Men visar sig det omöjligt att åt kyrkan *inom* dess nuvarande former nå den frihet och säkerhet för dess innersta liv och värden, som den levande församlingen måste kräva, ja då måste kyrkofolkets viktigaste och första angelägenhet bli den att med all makt verka för upplösandet av bandet mellan stat och kyrka, innan fienderna, tack vare statskyrkoformen, fått förstöra ännu mer av vårt folks kristendom.

Men vare sig vägen bär åt det ena hållet åt det andra – åt kyrkans förnyelse inom nuvarande former eller åt statskyrkobandets upplösning – under alla förhållanden kräves kyrkofolkets upplysning, samling, myndiggörande och organisation. Så som det hittills har gått, kan det i alla fall icke fortsätta. Kyrkan måste bereda sig på alla eventualiteter men i alla händelser – att *leva*.
Dav. Ps. 46: 5-8. Sv. Ps. 227.

Publicerad i Kyrka och Folk, nr 9 2023